

בכיה לשעה ובכיה לדורות (חטא המרגלים)

לעילוי נשמת אבי מורי ר' מאיר מדן ז"ל הכ"מ,
שכל ימיו חי את דברי יהושע וכלב "וה' אתנו אל
תיראום" (במדבר, י"ד, ט), ואשר רצה לעבור על
כתב-היד של המאמר ולא זכה.

א. הצגת הבעיות

חטא המרגלים נזכר בתורה בחומש הפקודים בין אירועי השנה השנייה לצאת בני ישראל מארץ מצרים (במדבר, י"ג-י"ד) ונשנה בפרשיות ערבות מואב שבמשנה תורה (דברים, א'). הוא נזכר פעמים נוספות במקרא, עתים בפירוש ובאריכות ועתים בקיצור ובדרך רמז¹.

עיון בסיפורים הקשורים בחטא זה מעלה מספר שאלות. חלקן קשורות לסתירות לכאורה בין הסיפורים על המרגלים וכן בתוך הסיפורים עצמם, וחלקן שאלות שבמהות, שאלות המנסות להתמודד עם עצם החטא.

רוב השאלות - ימיהן כימי עולם, והמפרשים עסקו בהן, והציעו דרכים שונות ומגוונות להתמודד עמן. אנו ננסה לבור לנו דרך משלנו ביניהם, ואם יתגלגל לקולמוסנו חידוש כלשהו, והיה שכרנו.

בשבע שאלות נעסוק במאמרנו:

- א. מי יזם את שליחות המרגלים? האם הייתה שליחות זו מלכתחילה מצווה, אלא שהחמיצה. או שמא אף הורתה ולידתה שלא ברצון ה'?
- ב. מה היה אופייה של השליחות ומה היו מטרותיה. האמנם נשלחו האנשים כתיירים, הבאים לראות ולהיווכח בשבח הארץ, בפרותיה הטובים, בחוסנו של העם שאותו היא

¹ עיין בעיקר במדבר, כ"ו, סה; ל"ב, ז-יד; דברים, ב', יד; ד', כא; ט', כג; י"א, ה; תהלים, ק"ו, כד-כו. ועיין עוד ביחזקאל, כ', יג-טו; נחמיה, ט', יז.

² לסתירה זו נזקקו רוב המפרשים. רש"י, רמב"ן ור"י אברבנאל ראו את יוזמת העם כעיקר (כמופיע בדברים, א') ואת דברי ה' כהסכמה בדיעבד עם יוזמה זו. אך נחלקו לגבי מידת הידיעבד שבהסכמת ה'. לרמב"ן, רצה ה' לזכותם, שתהא יוזמתם מעוטרת במצווה. לר"י אברבנאל, הסכים ה' לשליחות כדי שלא להכשילם במחשבה רעה על הארץ. ולרש"י - נתן להם ה' מקום לטעות בה כיוון שחטאו בעצם בקשת השליחות. בשיטת מפרשים אלו הלכו גם ראב"ע, ספורנו ומלבי"ם. ושוב - בדיעבד בדרגות שונות. אך ר' בחיי טוען שהצו היה לכתחילה גמור. ונדון בשיטתו בהמשך. מבחינה פרשנית זו הלך בדרכו של ר' בחיי גם רש"י הירש.

מגדלת ובעריה הבנויות לתלפיות (לכך נוטים לעני"ד הפסוקים בחומש הפקודים), או שמא נשלחו כמרגלים הבאים לחפור את ערוות הארץ, מהיכן תהא נוחה להיכבש, ומשימתם הייתה צבאית, כעולה מן הפסוקים במשנה תורה?³ ואם אכן נשלחו לראות את שבח הארץ, מה הייתה מטרת שליחות זו, ומדוע היה עליהם לראות את שבהה עד שלא נחלו אותה?⁴

ג. להיכן נשלחו האנשים? האם נשלחו אך לנגב ולהר הסמוך לו (הרי יהודה בכלל והר חברון בפרט), כעולה מן המתואר בדברים, א', במדבר, ל"ב, ואף במדבר, י"ג, כב; או שמא נשלחו לתור את כל הארץ לכל אורכה ולכל רוחבה "ממדבר צן עד רחב לבא חמת" כעולה במדבר, י"ג, כא, וכמתבקש מכך ששהו בארץ ישראל זמן רב כל כך, ארבעים יום?⁵

ד. הֶקְטָא אף משה בחטא המרגלים? האם נענש על כך? בספר במדבר אין רמז לכל חטא ולכל עונש על משה בפרשה זו. החטא היחיד שנענש עליו הוא חטא מי מריבה (במדבר, כ"י, יב; כ"ז, יד; דברים, ל"ב, נא). לעומת זאת, מפשטי המקראות בדברים, א', עולה שמשה נענש בעקבות חטא המרגלים (שם, לו).⁶

³ בכך נחלקו אבות העולם. רש"י ראה את עיקר השליחות בבדיקת טיבה של הארץ. אף את השאלה "ואת העם הישב עליה החזק הוא הרפה" לא ביאר כשאלה צבאית אלא מצד שבח הארץ: "יש ארץ המגדלת גיבורים ויש ארץ המגדלת חלשים". בפירושו לבמדבר, י"ג, ב, משמע שאף בדברים, א', יפרש שעיקר יוזמתם של בני ישראל הייתה לבחון את טיב הארץ. בדרך זו ואף בצורה נחרצת יותר הלך בעל העקדה. הרמב"ן ראה את עיקר היוזמה בשליחות הצבאית. ויותר ממנו - ר' בחי, ראבי"ע, רשב"ם וחזקוני. הר"י אברבנאל והמלבי"ם מצאו פתרון ביניים. אברבנאל אומר, שבני ישראל רצו לבחון את טיב הארץ והסו זאת בבקשת שליחות שתורה את דרכם לארץ (לשיטתו לא הייתה זו שליחות צבאית). בדרך דומה, עקרונית, הולך המלבי"ם.

⁴ הדעה הרווחת במפרשים שעסקו בשאלה זו היא קטנות אמונת בני ישראל באשר לטיב הארץ. רק הרמב"ן ראה בכך דבר חיובי - יוזמת משה כדי לשמחם ולעודדם. כפי שיתבאר בהמשך, פתרונות אלו קשים בעינינו, וביקשנו פתרון אחר.

⁵ מן המפרשים עולה בפשטות שהמרגלים הגיעו עד לבוא חמת, וחברון וסביבותיה נזכרו בפרטות בגלל העניקים, שבהה של חברון הבנויה ואשכול הענבים. ועדיין אין בכך תשובה לנאמר להלן פרק ל"ב ובדברים, א', שהגיעו עד נחל אשכול. משמע - עד שם ולא יותר. מן המלבי"ם עולה שזכר בפרטות בתוכחה, כיוון ששם נועצו המרגלים על הדיבה. ועדיין לא נחה דעתנו.

הר"י בן נון במאמרו 'משה אג' (מגדים ז, עמ' 53), טען, שאכן הגיע רק עד נחל אשכול. הביטוי 'לבא חמת' מתאר את גבול הארץ ולא את מסלול המרגלים. ועל דבריו יקשה - אם כן מדוע ארבעים יום, הרי המרחק מקדש לחברון ולסביבותיה - קצר.

⁶ הרמב"ן בדברים א' מבאר בפשטות, שמשה נענש רק בגלל חטא מי מריבה. עונשו שורב לפרשת המרגלים בעיקר כדי לספר על שכרו של יהושע, שינחיל את הארץ לישראל, ולכך זכה בשל פרשת המרגלים ומעשיו שם. וכן דעת מפרשים רבים. המלבי"ם ואור החיים ביארו שאכן משה לא נכנס לארץ בשל חטא המרגלים. אך לא בשל חטאו, אלא בשל מדרגתם הנמוכה של בני ישראל שלא היו ראויים שיהיה מנהיגם; המלבי"ם ואור החיים מסבירים זאת, כל אחד בדרך. היחיד שטען, שמשה רבנו נענש בשל חטאו במרגלים הוא הר"י אברבנאל. טענתו העיקרית נגד ההבנה שמשה נענש רק בשל חטא מי מריבה היא: "עונש גדול כזה א"א שיהיה לגדולי הדור כי אם לסיבה גדולה" (פירושו לדברים, א', לו). לדבריו נענש אהרן בשל חטא העגל ומשה בשל חטא המרגלים - שני החטאים המרכזיים של עם ישראל במדבר. עיין שם כיצד הר"י אברבנאל מקשר בין חטאים אלו למי מריבה.

לעצם העניין - חטאו של משה על-פי אברבנאל הוא יוזמתו לבדוק את חוזק העם וחוזק הערים, דבר שלא נתבקש (לדעתו) לא על-ידי העם ולא על-ידי ה'. ומכך נתגלגל מורך לב העם. ואף שכוונת משה לטובה - שגגתו עולה זדון.

בהמשך הלכנו בדרך של אברבנאל שמשה רבנו חטא, אך ביארנו את חטאו בצורה שונה.

ה. מה היה עונשו של העם בעקבות החטא ומדוע דווקא עונש זה? בפרשת המרגלים (במדבר, י"ד) נזכר פעם אחת בלבד, שעונשם יהא לרצות ארבעים שנה בנדודים במדבר כנגד ארבעים ימי היות המרגלים בארץ כנען, יום לשנה יום לשנה (שם, לד). בכל מקום אחר שנוזכר עונשם בכתוב, נאמר רק שהדור הסרבן לא ייכנס לארץ, וזו תינתן לבניו. כך הם דברי משה לבני גד ולבני ראובן (במדבר, ל"ב, יא) וכך בדברי משה לעם (דברים, א', לה-לט). גם בעת תיאור מעבר נחל זרד (שם, ב', יד-טז), לא נזכרו שם אלא "שלשים ושמונה שנה עד תם כל הדור אנשי המלחמה מקרב המחנה".

ו. מהו היחס בין השניים שניצלו מחטא המרגלים - יהושע וכלב. האם היו בעצה אחת וקיבלו את שכרם כאחד, כמשתמע מבמדבר, י"ד, ו-י, יד, לח; כ"ו, סה; ל"ב, יב; או שמא פעל כלב לבדו ואף קיבל שכרו לבדו ללא קשר ליהושע, שנתמנה למנהיג במקומו של משה, וכמשתמע מבמדבר, י"ג, ל-לא; י"ד, כד; דברים, א', לו; יהושע, י"ד, ז-ט?⁷

ז. השאלה הנראית לנו מרכזית בפרשה היא, מה היה חטאם של המרגלים בדבריהם על כוחם הרב של עמי כנען ושל עמלק. והרי לא מצאנו שקר בדבריהם אלו, ואף משה בדבריו לעם מתארם בלשון דומה:

"שמע ישראל אתה עבר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדלים ועצמים ממך, ערים גדלות ובצרות בשמים. עם גדול ורב בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק"

(דברים, ט', א-ב).

והרי לא נשלחו המרגלים לארץ כנען כדי לטשטש את האמת אלא כדי לאומרה! ואם אין עצמתם של יושבי הארץ מעלה ואינה מורידה, שכן ה' יילחם לבני ישראל - האשמה היא בשולחיהם של המרגלים ולא בהם.⁸

וגדולה מזו, כלום היה חטאו של העם כה גדול בכך ששמעו לדבריהם של שליחיהם? והרי היו אלו נשיאי שבטים כנים ואמינים. כלום לא היה פחדו של העם תכונה אנושית שניתן ללמד עליה זכות? ומדוע לכתחילה העונש הכבד של "אכנו בדבר ואורישנו" (במדבר, י"ד, יב). יתרה מזו, שלא כבמעשה העגל - משה אינו מלמד זכות על העם, לא זכות אבות ולא זכות אחרת, ואינו טוען אלא משום חילול השם. הוא אף אינו מבקש הקלה בעונש הקשה אלא שהמוות לא יבוא 'כאיש אחד' (שם, טו) אלא בהדרגה. בין כך ובין כך נקבע יום זה כבכייה לדורות. ושאלתנו, במה גדל חטא זה מאחרים ועל מה חרי האף הגדול הזה?⁹

⁷ הרמב"ן, אברבנאל, בעל העקדה ועוד, ביארו, שיהושע וכלב היו כל הזמן בעצה אחת. כל אחד ממפרשים אלו תירץ את הקשיים השונים בדרך זו על-פי דרכו. אנו נלך בעניין זה בדרך שונה.

⁸ הרמב"ן מתרץ שמלת "אפס כי עז העם", מביעה הערכה סובייקטיבית של המרגלים, שגורם זה של קושיות הכיבוש הוא השיקול המכריע בפרשה. ועמו הסכים המלבי"ם. בעל העקדה והר"י אברבנאל מקשים עליו, ובעל העקדה טוען בפשטות, שמרגלים נשלחו להביא עובדות ולא הערכות, ולא היה בסמכותם לומר "לא נוכל לעלות". מרש"י ומחז"ל משמע, שעיקר חטאם - הוצאת דיבת הארץ (ורש"י לשיטתו לעיל, בהערה 3, שעיקר שליחותם על טיב הארץ). אברבנאל האריך בחטאם וביאר את עיקרו בהזמנה הרבה שבתיאור חוזקם של הכנענים והנפילים, תיאור שחרג בהרבה מן האמת (וכן הוא מביא סיבות נוספות).

⁹ תשובה ברורה ומפורטת לשאלה זו לא מצאנו.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

תחילה נתייחס לענין הסתירות שבין הסיפורים ובתוכם. לעניות הבנתנו מספר הסתירות גדול מכדי שנוכל ליישבן בתירוצים מקומיים. הדרך המתבקשת היא אפוא שהיו במעשה המרגלים שתי שליחויות שונות¹⁰, האחת - שליחות קודש שהייתה בצו ה', והשנית - שליחות חול שמשמה נענה בה לבקשת העם. על היחס בין שתי אלו יהיו עיקר דברינו.

ב. "על פי ה'"

שליחות של קודש - כיצד? הפסוקים במדבר, י"ג, אינם רומזים לכל יוזמה אנושית. השליחות כולה היא במצוות ה'¹¹:

"וידבר ה' אל משה לאמר. שלח לך אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל... וישלח אתם משה ממדבר פארן על פי ה'"

(י"ג, א-ג).

על מטרת השליחות ניתן לעמוד על-פי השוואת הפרשה לשתי פרשיות אחרות. האחת - פרשת מינוי הנשיאים לצורך הזכייה בנחלות (במדבר, ל"ד, טז-כט). סגנונה של פרשה זו דומה לסגנון פרשת המרגלים; בשתייהן ממנים נשיאים לשבטים¹², וכלב בן יפונה, הנשיא למטה יהודה, משותף לשתי הפרשיות. במדבר, ל"ד, תפקידם של הנשיאים ברור: לנחול את הארץ, כל נשיא עבור שבטו; וניתן להניח שתפקידם של הנשיאים בפרשתנו דומה לכך. הפרשה השנייה היא שליחת נציגי השבטים משילה אל נחלותיהם על-ידי יהושע:

"ויאמר יהושע אל בני ישראל: עד אנה אתם מתרפים לבוא לרשת את הארץ אשר נתן לכם ה' אלהי אבותיכם. הבו לכם שלשה אנשים לשבט ואשלחם ויקמו ויתהלכו בארץ ויכתבו אותה לפי נחלתם ויבאו אלי... ואתם תכתבו את הארץ שבעה חלקים והבאתם אלי הנה ויריתי לכם גורל פה לפני ה' אלהינו... וילכו האנשים ויעברו בארץ ויכתבוה לערים לשבעה חלקים על ספר ויבאו אל יהושע אל המחנה שלה"

(יהושע, י"ח, ג-ט).

אנו מניחים שיש דמיון בין פרשה זו לפרשת המרגלים, כיוון שבשתייהן מדובר על הכנות לירושת הארץ ובשתייהן נשלחים נציגי השבטים לתור את הארץ או להתהלך בה. אם הנחתנו נכונה, ניתן לבאר על ידה מדוע היה על נשיאי השבטים בפרשתנו ללכת לתור את הארץ כדי לנחול אותה לשבטיהם.

¹⁰ בדרך זו הלך מו"ר ר"מ ברויאר בספרו פרקי מועדות (ירושלים, תשמ"ו, חלק ב, עמ' 409 ואילך). כדרכו, ניתח ביד אומן את הפרשיות ויישב את כל הסתירות. אך למרות שלמות ניתוחו מבחינה פרשנית בשיטת שתי הבחינות, לא קיבלנו תמונה בהירה ושלמה בשאלת העובדות: מה בסופו של דבר קרה במחנה ישראל. ולכך באנו על הכתוב.

¹¹ אמנם הבאנו לעיל בהערה 2, שרוב המפרשים נדחקו לצרף את דברי ה' אל יוזמת העם, ושהציווי הוא בדיעבד. אך עיין בנצי"ב בהעמק דבר שכתב כאן: "אבל מכל מקום אי אפשר לעקם גם זה המקרא לגמרי ואין מקרא יוצא מידי פשוטו".

¹² ייתכן שהם היו נשיאי בתי אב (השווה במדבר, כ"ה, יד), שהרי נשיאי השבטים נזכרו לעיל בפרק ז', והם אנשים אחרים. ורש"י וספורנו יישובו קושי זה בדרך קצת שונה.

מפרשת הנחלות בחומש הפקודים (במדבר, כ"ו, נב-נו) עולה, שהארץ נתחלקה על פי הגורל. אך מן האמור בספר יהושע בחלוקת הנחלות נראה, שהחלוקה היסודית נעשתה בידי נציגי השבטים שהתהלכו בארץ, ותפקיד הגורל היה לגלות אם אכן ה' מסכים לחלוקה זו.

ונבאר דברינו: החלוקה היסודית של נחלות השבטים נעשתה כבר בברכת יעקב לבניו. יעקב דוחה את ראובן (שאכן לא נחל בארץ אשר לפני ה' - במערב הירדן); הוא קובע ששמעון ולוי לא ינחלו נחלה משל עצמם; הוא נותן ליהודה את מקום מטעי הגפנים והיין (הרי חברון), ולאשר - את הזיתים והשמן (הגליל העליון); יוסף מקבל מיעקב את שכם ואת מקורות המים העיקריים של ארץ ישראל המערבית (מעיינות הרי אפרים), זבולון - את המסחר הימי, ויששכר - את אזור העמקים ("בין המשפתיים").

חלוקה זו באה לידי ביטוי אף בסידור הדגלים והמחנות במדבר, וניתן לשער, שנשיאי השבטים ידעו עוד לפני הגורל את מקום נחלת שבטיהם. על פי הדמיון דלעיל לפרשה ביהושע ניתן לשער, שמרגלי משה הלכו כדי לקבוע ברגליהם את גבולות מצריהם, כאברהם שהחל את קניינו בארץ בקיום הצו "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה" (בראשית, י"ג, יז) וכחלכה שנקבעה לדורות על קניין חזקה בהילוך לאורכה ולרוחבה¹³. ייתכן שמלכתחילה נועדו השליחים יחדיו כדי לסכם ביניהם את גבולות נחלותיהם על-פי כללים שונים וכמו כן היה עליהם לכתוב את הערים כדי לחלקן בין הנחלות¹⁴. לשם כך היה על השליחים לבדוק את הנחלות השונות ואת פוריות אדמתן וגידוליהן ("השמנה היא אם רזה, היש בה עץ אם אין" - במדבר, י"ג, כ); את ערי המבצר ("הבמחנים אם במבצרים" - שם, יט; ורק ערי מבצר נכתבות כערים. מחנים נחשבים על שדה הארץ [עיין ויקרא, כ"ה, כט-לא]); את אקלימה ואת מימיה ("ואת העם הישב עליה החזק הוא הרפה" - שם, יח; "יש ארץ מגדלת גיבורים ויש ארץ מגדלת חלשים" - רש"י, שם).

לשם כך היה על השליחים לתור את הארץ (כלשון במדבר, י"ג-י"ד) כדי לראות את טובה, ולא לרגלה או לחפרה (כלשון דברים, א'¹⁵). היה עליהם לתור אותה לכל אורכה "ממדבר צן עד רחב לבא חמת" (י"ג, כא), ולשם כך אכן היו זקוקים לארבעים יום (שם, כה). לכן מובן שעונשם של בני ישראל שהאמינו לדיבת הארץ היה שהות של ארבעים שנה במדבר, "יום לשנה יום לשנה" (י"ד, לד).

כפי שאמרנו, שליחות זו, שמטרתה הייתה לזכות לשבטי ישראל בנחלתם בארץ, הייתה שליחות שכולה קודש וכולה בצו ה'. נרחיב מעט על חשיבותה של שליחות זו. ישנה הקבלה בין פרשיות יציאת מצרים ומסעות בני ישראל עד להר סיני לבין מסעותיהם בשנה השנייה מהר סיני לארץ ישראל. בשנה השנייה הקריבו קרבן פסח לפני יציאתם מהר סיני (במדבר, ט', א-ד), כשם שעשו לפני שיצאו ממצרים (שמות, י"ב).

¹³ בבא מציעא, יד, ע"ב, "מכי דייש אמיצרי". עיין רמב"ם, הל' מכירה, י"ט, ב; שו"ע, חושן משפט, רכ"ו, ה.

¹⁴ נציין, שחלוקת הערים לא חפפה את חלוקת הנחלות ונעשתה על פי מפתח אחר, ולכן היו ערים לשבט אחד בנחלת חברו, כמבואר בנחלות יהושע.

¹⁵ על הבדל לשוני זה כבר עמדו הרמב"ן, ר"י אברבנאל, מלבי"ם ועוד.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

בתחילת יציאתם מהר סיני ישנו תיאור מפורט של עמוד האש ועמוד הענן (במדבר, ט', טו-כג), כמסופר עם יציאת מצרים (שמות, י"ג, כא-כב). עם יציאתם מהר סיני מופיעות פרשיות המן והשָׁלוֹ (במדבר, י"א), פרשת יתרו-חובב (שם, י', כט-לא) ופרשת מינוי שופטים (י"א, כד-ל) במקביל למסעותיהם הראשונים אחרי יציאת מצרים. פרשת האישה הכושית (במדבר, י"ב, א-טז) נראית מקבילה למעמד הר סיני, שהרי כל עיקרה לא באה אלא לאמת את נבואת משה ואת ייחודה מנבואת שאר הנביאים (שם, ו-ח), כשם שמעמד הר סיני בא "בעבור ישמע העם בדְּבָרֵי עַמְךָ וגם בך יאמינו לעולם" (שמות, י"ט, ט)¹⁶. הקבלות אלו, מחד גיסא, וההקבלות הרבות שבין חטא העגל לבין חטא המרגלים¹⁷ מאידך גיסא, מובילות למסקנה, שעליית משה להר לארבעים יום לקבל את לוחות הברית ולהורידם אל העם מקבילה לעליית הנשיאים לארץ ישראל לארבעים יום כדי להביא את מבחר פְּרוֹתֶיהָ לעם. לשון אחרת, שליחותם של הנשיאים להביא לעם את ארץ ישראל שקולה כנגד שליחות של משה להביא לעם את התורה. הייתה זו אפוא שליחות קודש, ברצון ה' ובמצוותו.

ג. "ותקרבו אלי פִּלְכֶם"

ומשליחות הקודש - לשליחות החולין.

העם שמע את הצו לשלוח את הנשיאים כדי לזכות בארץ ישראל ולזְכּוֹתָהּ לעם, ויחד עם חרדת הקודש מחמת הזכייה בארץ שימשה בערבוביה גם חרדת חולין, פחד אנושי פשוט, מפני מלחמת כיבוש הארץ. נבחר את עמדתנו לגבי פחד זה, שנראה לנו שהיה שורש הפורענות. לעניות הבנתנו לא ניתן לבוא בטענות אל עם המתייחס בזהירות ואף בפחד למלחמה לא נודעת בארץ לא נודעת, ששם גיבוריה הולך לפניהם (עיין דברים, ט', א-ב). פחד מעין זה הוא תכונה אנושית וטבעית, וודאי שלא ניתן להעניש עליו¹⁸. עם כל זה נדמה לנו, שעירוב חרדת חולין ומניעים אנושיים טבעיים בחרדת הקודש וברוממות הנפש שהיו בעם מחמת התכונה לזכות בנחלת ה' ולעשותה לנחלתם - היה בו בעירוב זה משהו מהחמצת גודל השעה. נראה לנו, ששעה זו של הזכייה בנחלת ה' הייתה מן השעות הנשגבות הבודדות בחייו של עם, שעה שנתבעת בה התרוממות לאומית אל מעבר לשיקולים הקטנים של אדם ועם בשעותיהם האפורות. גודל השעה חייב התנהגות כזו, שהמטרה, הזכייה בארץ ה', תאפיל בה על כל פחד, על כל חשש, על כל מה שהוא פחות ממסירות-נפש על ייחוד שמו הגדול. קטנות המוחין שהולידה את הפחד - עם כל היותה אנושית ומובנת, עם כל זה שלא ניתן לדונה לכף חובה - הייתה לעניות דעתנו שורש החטא. ונבאר דברינו: לעיל דנו בקצרה בהקבלה שבין מעמד הר סיני לזכייה בארץ ישראל. עתה נביא לטענתנו הנוכחית דוגמה ממה שאירע במעמד הר סיני ובחטא העגל שבעקבותיו. מעמד התגלות כבוד ה' בהר סיני היה ללא ספק אירוע מטיל מורא. הכתובים בספר

¹⁶ ועיין עוד ברמב"ם, הלכות יסודי התורה, ח', א.

¹⁷ השווה בעיקר תפילת משה וי"ג מידות הרחמים.

¹⁸ גם אם נקבל את דברי המלבי"ם (ועוד מפרשים), שהיה עליהם לסמוך על ההשגחה הנסית העל טבעית - כל זה נכון לתבוע מהם לכתחילה. אך עונש כה חמור על פחד כה אנושי הוא מוקשה.

שמות מתארים מורא זה בצורה סתמית: "ויהי קִלְת וברקים וענן כבד על ההר וקל שִׁפְר חזק מאד ויחרד כל העם אשר במחנה" (י"ט, טז). הכתוב אינו מתאר טיבה של חרדה זו. אך מה שלא נתפרש בספר שמות נתפרש בדברי משה בספר דברים: "כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמנו ויחי" (ה', כב). חרדת העם העומד מרחוק, המבקש ממשה להתקרב ולשמוע את דברי ה' ואינו מוכן לשמועם מפי הגבורה - היא חרדת קודש, יראת הרוממות. ואכן, ה' משבחם על יראתם: "ויאמר ה' אלי... היטיבו כל אשר דברו" (שם, כד).

אך בדבריו של משה ישנה גם נימה מוסתרת של תוכחה כלפי העם: "פנים בפנים דַּבֵּר ה' עמכם בהר מתוך האש. אנכי עמד בין ה' וביניכם בעת ההיא להגיד לכם את דבר ה' כי יראתם מפני האש ולא עליתם בהר" (שם, ה', ד-ה). כלומר, מתחילה עלה במחשבה שכל עם ישראל ישמע את כל הדיברות מפי הגבורה ממש. פחדם של האנשים הוא שגרם שלא שמעוה אלא מפי משה. שמיעת הדיברות מפי משה היא בדרגה שונה, וממנה סלולה הדרך לבעתה ולאובדן הדרך שחש העם כאשר בושש משה לרדת מן ההר ולטענת "קום עשה לנו אלהים כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו" (שמות, ל"ב, א).

ביקורתו זו של משה כלפי העם אינה מופנית כלפי יראת הרוממות. היא מתייחסת ל"כי יראתם מפני האש", לטענה "ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדלה הזאת" (דברים, ה', כב). טענה זו באה מחמת יראת-חולין של הרצון להישאר בחיים, הפחד הפשוט מן האש.

יראת קודש ויראת חולין שימשו בהר סיני בערבוביה, ולכן אין סתירה בין השבחים שזכו להם בני ישראל מפי הגבורה לבין הביקורת שנרמזה בדברי משה; בין העובדה שזכו למתן תורה, לבין כך שזו לא ניתנה להם במדרגה הגבוהה ביותר. אף-על-פי שפחד החולין היה כה מובן וכה אנושי לפי תיאור ההר הגועש, נראה שגודל השעה לא הצדיק פחד זה. הפחד מ"כי תאכלנו האש הגדולה" הפך לפחד שמשה שניגש אל ההר אכן נֶאֱכַל על-ידה, ולצורך למצוא 'אלהים' במקומו.

נשוב לפרשת המרגלים. החשש מפני מלחמת כיבוש הארץ ותוצאותיה הוא שהביא ליוזמת העם לשלוח אנשים שימצאו את הדרך הקלה ביותר ואת הדרך הנוחה ביותר לכבוש את הארץ.

"ותקרבו אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וישבו אתנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא אליהן"

(דברים, א', כב).

בשליחות זו לא דרשו העם שישלחו שנים-עשר שליחים ולא ביקשו שילכו נשיאי השבטים אלא אנשים סתם¹⁹. וזאת - משום שלא היה קשר בין שליחות זו לבין חלוקת נחלות השבטים וקדושת הארץ, ומטרת השליחות הייתה תועלתית בלבד, להקל על הכיבוש. באותם ימים, שבהם ה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן ולילה בעמוד אש להאיר להם, אנו נוטים לדעה²⁰ שהייתה בהשתדלות יתרה זו של בשר ודם אשר לא ציווה אותם ה'

¹⁹ המלבי"ם עמד על כך, שבבקשת העם מצד הריגול אין צורך בנשיאים ואין צורך בשנים-עשר. והכריח מכוח זה, שהקב"ה שציווה על שנים-עשר נשיאים התכוון שיראו את טיב הארץ ולא לשם ריגול.

²⁰ המפרשים בפרשתנו נחלקו בנושא נכבד זה, האם היה ראוי לבני ישראל להשתדל בכוח בשר ודם בהכנות למלחמה כדי למעט בהישענות על נס, או שהיה בהשתדלות זו מיעוט בראיית כוח השגחתו יתברך.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

בחינה של אש זרה, של 'כל המוסיף גורע', פחד ארצי ואנושי, שגם אם אין בו כדי ללמד חובה על העם, הרי גם זכות יתרה אין בו.

ד. "גם אתה לא תבא שם"

בבואנו לדון את דרכיו של משה רבנו עומדת לנגדנו קריאתו של דוד - "כי מי שלח ידו במשיח ה' ונקה" (שמו"א, כ"ו, ט). דרכנו להלן, יש בה משהו מלימוד חובה על משה רבנו, אף כי ברור, שכל שעשה - לשם שמיים עשה. לא היינו הולכים בה לולא כבר סלל אותה לפנינו הר"י אברבנאל בפירושו לספר דברים. ונבאר דברינו²¹: מפשטות הכתובים בפרשת המרגלים שבדברים עולה, שמשה נענש בשל חטא זה שלא ייכנס לארץ. הפסוק "גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם" (א', לו) מופיע בתוך סיפור עונשו של דוד המדבר על חטא המרגלים, ואחריו מתואר חטא המעפילים. הר"י אברבנאל (היחיד, כמדומני) הלך בכיוון זה וביאר, שחטאיהם העיקריים של משה ושל אהרן שבגללם לא נכנסו לארץ היו קשורים לשני החטאים העיקריים של העם במדבר. אהרן חטא בעגל ומשה במרגלים. בהסבר טעותו של משה נטינו לדרך אחרת מזו של הר"י אברבנאל, אך אימצנו לנו את גישתו היסודית, כפי שהובהרה לעיל, והרחמן יצילנו משגיאות.

עד עתה דיברנו על שתי שליחויות השונות זו מזו במהותן ואף בפרטיהן. שליחות הקודש על פי ה' הייתה כדי לבחון את טיבן של הנחלות ולקבוע על-פי זה את גבולותיהן ואת שייכות הערים אליהן. לצורך זה נשלחו שנים-עשר נשיאים למשך ארבעים יום כדי שיספיקו לתור אותה ממדבר צין עד רחוב לבוא חמת, לכל אורכה ולכל רוחבה. לעומתה, שליחות החולין על-פי בקשת בני ישראל הייתה לשלוח אנשים - לא שנים-עשר ולא נשיאים - למשך הזמן המתאים כדי לבדוק את הדרך לכיבוש הראשון וכדי לבדוק את מוצאה ומבואותיה של העיר הראשונה לכיבוש.

אנו מניחים, על-פי המסופר בפרשיות המרגלים, שאילו אכן נכנסו לארץ ישראל בשנה השנייה ולא כעבור ארבעים שנה, הייתה הכניסה מן המדבר לארץ ישראל נעשית בדרך הטבעית והפשוטה, מכיוון דרום (ולא מכיוון מזרח כפי שהיה כעבור ל"ח שנים), ועיר המבצר המרכזית הראשונה שהיו נלחמים עליה הייתה חברון (אם כי ברור שבדרך חברון היה עליהם להתגבר על ביצורים משניים נוספים). פעולת הריגול בחברון, מטרתה

ר' בחיי האריך בפתיחתו לפרשתנו לטעון, שההשתדלות היא מצווה. וזו לשונו: "ולכך תצווה התורה לישראל להשתדל בהכנות האלה, שיצאו חלוצים בעלותם למלחמה על אויביהם ושישימו אורב ושישלחו מרגלים בערי האויבים, כי כל העניינים האלה הם הכנות לעשות מה שבכוח האדם לעשות בדרך המנהג והטבע, ואחר כך יפעול הנס על כל מעשה הטבע".

אך אנו הלכנו בשיטת הר"י אברבנאל והמלבי"ם ומפרשים רבים נוספים, המאריכים לטעון, שבעת השגחה נסית גלויה דוגמת עמוד האש ועמוד הענן והמן - כל השתדלות אינה במקומה. וכך נראית גם הכרעת הרמב"ן לאחר שהתחבט בדבר, והביא במסקנתו את "דעת רבותינו". עיין שם.

אמנם, כולם מודים, שיהושע נהג כשורה כששלח מרגלים ליריחו, כיוון שכעבור ארבעים שנה אכן השתנתה ההשגחה הנסית, והפכה ליותר טבעית. ובדור השני ליציאת מצרים אף משה שלח מרגלים לרגל את יעזר. אך בדור מקבלי התורה לא היה צורך, לשיטתם, בהשתדלות טבעית.

²¹ לעיל, בהערה 6, הרחבנו על כך.

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

הייתה כזו של מרגלי יהושע²². בימי יהושע, כשנכנסו מערבות מואב, הייתה יריחו עיר המבצר הראשונה שעלו לקראתה, ולשם שלח יהושע את מרגליו, כדי לקבשה כעבור ימים ספורים. יהושע לא שלח מרגלים לכל ארץ כנען ולא היה טעם בשליחת מרגלים למקומות שייכבשו כעבור שנים.

כאמור, מרגלי משה עלו ההרה ובאו עד נחל אשכול (דברים, א', כד; וכן במדבר, ל"ב, ט) שבאזור חברון, ובלשון אחרת "ויעלו בנגב ויבא עד חברון" (במדבר, י"ג, כב). ואכן עיקר תיאוריהם - מחברון. הם מתארים את ביצוריה - "וחברון שבע שנים נבנתה לפני צ'ען מצרים" (שם), את אנשיה הגיבורים הנפילים בני ענק מן הנפילים - הלוא הם אחימן ששי ותלמי מחברון, וכן את פרותיה מנחל אשכול, מהר חברון. נסכם את מסקנותינו משליחות זו. לא היה בה צורך לשנים-עשר איש²³, לא לנשיאים, לא להליכה לכל תחומי הארץ אלא רק לנגב ולהר חברון עד העיר חברון, וממילא גם לא היה צורך לארבעים ימי שליחות, שהרי הדרך שהיה עליהם לעשות, מקדש לחברון ובחזרה לקדש ברנע, אינה אורכת אלא ימים ספורים. והעם לא ביקש ולא דרש יותר מכך.

נראה לנו, שטעותו של משה רבנו היא בכך שחיבר את שתי השליחויות השונות במהותן ובפרטיהן, ויצר מהן שליחות אחת. ייתכן שעשה זאת כדי לחסוך בסרבול שבשליחת שתי משלחות שונות לארץ כנען, וייתכן שעשה זאת מסיבה אחרת. מכל מקום נראה לנו שהייתה בכך החטאה כפולה של המטרה, ונפרט.

נראה לנו, שהיה בעירוב שתי השליחויות חטא כלפי שליחות הקודש של שליחת נשיאי ישראל על פי ה'. העמסת שליחות של חולין על כתפיהם של משמשים בקודש, בעת שליחותם על פי ה' כדי לקבוע את סדרי נחלת ה' ולהביאם לפני הגורל, נראית כשימוש בקודש לצורכי חולין. יתרה מזו. לעיל הבהרנו דעתנו, ששליחות הריגול לא הייתה סתם שליחות חולין. הייתה זו שליחות שנבעה מחולשת דעת, מהחמצת השעה. ואף שבעקבות פחדיו המובנים של העם היה על משה לשלוח מרגלים לארץ, וסירובו לעשות כך היה אך מגביר את הפחד, מכל מקום הרכבת שליחות זו על גבה של שליחות הקודש היה בה ממיעוט גודלה של השליחות שעל פי ה'.

אך אנו נתרכז בהחטאה השנייה שבהרכבת השליחויות - החטא כלפי שליחות החולין, חטא שהיה לדעתנו הרה אסון. לריגול צבאי תכונות משלו והוא דורש נתונים משלו. שליחות צבאות מסובכת ומסוכנת כריגול מועדת לכישלון מראש, אם אין מכינים אותה בצורה מדוקדקת מצד חשיבותה שלה אלא מעמיסים אותה כבדרך אגב על משלחת היוצאת למטרות אחרות. נשתדל להבהיר את הדברים.

²² לדעת חז"ל במדבר רבה, טז, היו אלה פינחס וכלב.

²³ לעיל (הערה 19) הבאנו שהמלבי"ם הכריח מכך שה' ציווה לשלוח י"ב נשיאים, שהכוונה הייתה לראות את טיב הארץ. מכל מקום יש לדעתנו להתמודד עם כך שהשנים-עשר נשלחו במציאות אף לפעולת ריגול צבאית. המפרשים שהדגישו את פעולת הריגול הצבאית אכן התחבטו בכך. הרמב"ן מבאר, שהקב"ה ציווה לשלוח נציג מכל שבט כדי שהאחריות תיפול על כל השבטים בשווה. וכן כתב אברבנאל, ש"מה ראוי שישוו כולם במה שיקרא על זה, הטוב הוא אם רע".

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

ממרגלי יהושע אנו יכולים ללמוד על הסכנות הקשורות בריגול וכן כמה מן התכונות של הנבחרים לריגול זה.

א. יהושע שלח שני מרגלים ולא יותר (יהושע, ב', א). שליחתם של שנים-עשר מרגלים מגדילה במידה רבה את הסכנה שבגילויים על-ידי האויב, וממילא את הסיכון שבלקיחתם בשבי או בהריגתם. קבוצה גדולה לעולם תהיה גלויה יותר ומסורבלת יותר, בעת צורך במחבוא, בבריחה או בהתחמקות. ופרשת עשרת אחי יוסף, שנחשדו כמרגלים במצרים, תוכיח.

ב. על-פי המדרש שצוין לעיל, יהושע שלח למשימת הריגול אנשים בעלי רקע צבאי, גיבורי מלחמה בעלי תושייה. הוא שלח את פינחס, שהוכיח עצמו כמצביא במלחמת מדיין, ואת כלב, שאת גבורתו ידענו מפרשת המרגלים, וזו הוכחה אחר-כך בעת כיבוש חברון והכרעת ענקה (יהושע, י"ד). מה שאירע ביריחו אכן מוכיח את נכונות שיקול דעתו של יהושע. על שני המרגלים היה להסתתר בדירתה של זונה. בעת החיפוש היה עליהם להסוות עצמם בין פשתים על הגג. אחר-כך היה עליהם לרדת מחומת יריחו הגבוהה בהשתלשלות בחבל ולמצוא מסתור בהרים במשך שלושת ימים מחמת הרודפים. האמנם היו שנים-עשר נשיאים מכובדים, בחלקם אולי אף קשישים, עומדים במשימות אלו? יש לנו אמון מלא ביכולתם של השנים-עשר לחלק את הארץ ואת עריה בצורה צודקת בין השבטים ובין בתי האב, שהרי לשם כך נשלחו. אך האם יש בתכונות חשובות אלו של ראשי בני ישראל כדי לחפות על חוסר רקע צבאי לקראת המשימה שסופחה להם כבדרך אגב?²⁴

ג. יהושע שלח את מרגליו למשימה קצרת טווח, מן השיטים עד יריחו ובחזרה, ולימים ספורים. אף-על-פי-כן נודע למלך יריחו שיש בעירו מרגלים מבני ישראל, ובזמן הקצר שעמד לרשותו אף הצליח לאתר את מקומם (יהושע, ב', ב-ג). בתנאים כאלה, האם אין הסכנה בשהיית המרגלים בארץ האויב במשך ארבעים יום לצורך שליחות חלוקת הנחלות - גדולה מדי?!

להבנתנו, לא היה סיכון גדול בשליחותם של נשיאים לתור את הארץ. ארץ כנען הייתה מלאה במשלחות של סוחרי פרות וסוחרי קרקעות ותיירים למיניהם. משלחת הנשיאים לא נראתה שונה מהם, ובדיקת טיבה של הארץ, אקלימה ומימיה לא היה בה דבר מעורר חשד. החשד מתעורר, כדרך שהתעורר ביריחו, באנשים הבאים לבדוק חומותיה של עיר, דרכי גישה ודרכי נסיגה ממנה, מקורות מים המספקים לעיר את מימיה בעת מצור וכדומה.

בנסותנו להבין את מניעיו של משה, שהרכיב את שליחות הריגול שתבע העם על גבי שליחות ה', נראה לנו, שמשה היה כה בטוח בהצלחת כיבוש הארץ בדבר ה', עד ששם כל מעייניו בשליחות הקודש ומיעט בחשיבותה של שליחות הריגול, וממילא מיעט אף בסכנותיה. הוא ראה אותה כטפלה לעיקר, שהרי לא נועדה אלא להפיס דעתו של העם. את התוצאה הנוראה, מסתבר שהיה קשה לחזות מראש.

²⁴ אמנם, הרשב"ם מבאר שלא נשלחו נשיאי בתי אב אלא אמיצי לב המתנדבים ללכת. ואף הר"י אברבנאל והספורנו ביארו שנבחרו דווקא גיבורי מלחמה. ודברינו שלנו הם לפי ההסבר המקובל, שנבחרו נשיאי בתי אב, וכפי שכתבנו לעיל - מעין הנשיאים שנבחרו לנחול את הארץ.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

השליחים יצאו לדרכם ארצה כנען מלאי שמחה של מצווה ובוטחים בדרכם, ואף ספק אם נקטו אמצעי זהירות של אנשי מקצוע. הם עלו בנגב והגיעו להר חברון. בנחל אשכול²⁵ נטלו עמם אשכול ענבים גדול ופרות נוספים - והכול מתוך כוונה טובה להראות לעם את הארץ הטובה - ומיהרו לחברון כדי לבדוק את דרכי הגישה לעיר האבות, העתידה להיות ראשונה לכיבוש ולימים אף ראשונה למלכות בית דוד.

שם, בדרך לחברון אירע המפנה המר. עוד לפני שנכנסו לעיר פגשו עיניהם את מבטם הקר, החשדני, הגא והבוטח של אחימן, ששי, תלמי ואביהם, בכרמי חברון שמחוץ לעיר. דמם של שליחיו קפא למראה הענקים שהביטו בהם כבחגבים, ויחד עמו קפאה גם שמחת המצווה שבשליחותם. רק כלב נכנס לחברון. רק רגלו דרכה בה. חבריו נותרו מחוץ לעיר הענקים משום שפחדו להיכנס אליה²⁶. (על יהושע נדון בהמשך המאמר). מכאן ואילך התהלכו השליחים רדופים ומפחדים. סודם כנראה נתגלה (הפסוק) "ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם" [י"ג, לג] מעיד לעניות הבנתנו על החלפת מבטים שמשמעותה צבאית; המבט על משלחת סוחרים או תיירים אינו כמבט על חגבים, ובכל מקום נתקלו באווירת עוינות ובחשד. מיום ליום גדלה הסכנה ועמה הפחד, שהפך לאימה, האימה שהפכה לבעתה. היציאה מחיקם הבטוח של עמוד הענן ועמוד האש אל ארץ בלתי מוכרת הפכה להיות בלתי נסבלת. רצונם של השליחים לשוב אל משפחתם ולא להימכר בשוקי העבדים בארץ כנען, ולא להירמס על-ידי גיבורי כנען משייתפסו, האפיל מיום ליום על שליחות המצווה על פי ה', על חלוקת הנחלות. וכששבו מקץ ארבעים יום, היה הסיפור הרשום על פניהם החיוורות, על עיניהם המבועתות, על נשימתם הכבדה, משכנע הרבה יותר מסיפורם של אשכול הענבים, הרימון והתאנה.

ארבעים יום עברו על בני ישראל בציפייה דרוכה. חלוקת הנחלות ופירוט הענפים הכלכליים שיזכה בהם כל שבט, מצד אחד, ופרטים על האתגר הצבאי, מצד שני, היו נושאים שמשתמא נדונו במחנה באותם ימים. יש להניח שלאחר קריאתו של משה, "ראה נתן ה' אלהיך לפניך את הארץ עלה רַשׁ כאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך אל תירא ואל תחתי" (דברים, א', כא), ציפה העם לבשורות מעודדות. מראם העגום והמפוחד של השליחים החוזרים פָּרַק את המתח שנצטבר בעם במשך ארבעים יום בכיוון ההפוך. האימה פשתה בעם כאש בשדה קוצים. רגע נדמה היה שבכוחו של כלב לכבותה, אך עד מהרה טפחה המציאות המרה על הפנים. דבריו של הגיבור הבודד היו מעט מדי, מאוחר מדי. בכיית הלילה הוא הפכה להיות בכייה לדורות²⁷.

ניסיונו לנתח את האירועים ולהסיק מהם מסקנות הוא בבחינת חכמה שלאחר מעשה. כבר אמרנו לעיל, שהיה קשה לצפות מראש את גודל המפלה. ועם זאת, האחריות לאשר אירע הוטלה על משלְחָם של המרגלים, על משה רבנו: "גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם" (דברים, א', לז).

²⁵ המלבי"ם טוען, שאת האשכול נטלו, כששבו להר חברון בדרך חזרה.

²⁶ רש"י הירש דחה נמרצות את האפשרות שרק כלב נכנס לחברון, שהרי כולם ראו את ענקיה. וכאן תירצנו את קושייתו זו.

²⁷ עיין במדבר רבה, ט"ז, כ: "שבכו בליל ט' באב ואמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכייה של חינוס לפני, אני אקבע לכם בכייה לדורות. ומן אותה שעה נגזרה <כך במקור> על בית המקדש שתתחרב".

ה. "עז מתי לעדה הרעה הזאת"

בפרק הקודם ניסינו לרדת לשורש מניעיהם של עשרת המרגלים שהניאו את לב בני ישראל. אך התורה (במדבר, י"ד) וחז"ל (סוטה, לד, ע"ב; סנהדרין, קט, ע"ב) אינם חושכים ביקורתם מהם, וכרתום ברוח קודשם מן העולם הבא. והשאלה הנשאלת - האמנם כה גדול עונשם של אנשים מיוחדים?! האם לא טבעי הוא שאנשים במצבם יראו את הענקים גבוהים ממה שהם באמת ואת הביצורים קשים יותר?²⁸!

אך נראה, שאם כי יש לתורה ביקורת על המסת לָפָם של בני ישראל (דברים, א', כח) ועל הנאת לָפָם מלעבור לארץ (במדבר, ל"ב, ט), הרי לא על כך נחרץ דינם, אולי משום שנחשבו על כך כשוגגים וכאנוסים. דינם למות במַגֵּפָה לא נחרץ על שהכשילו את שליחות הריגול של משה, אלא על דבר חמור שבעתיים! על כך שהכשילו את **שליחות הקודש** שהייתה על פי ה', את העמידה על טיבה ועל אופייה של נחלת ה'.

ואכן, זוהי דרכה של מחלוקת. טיעונים שהייתה בהם אמת סובייקטיבית, אמת למחצה לשליש ולרביע, הידרדרו בלהט הוויכוח לשקרים גמורים, להוצאת דיבה, למעילה בשליחותו של ה'.

מלכתחילה היו דבריהם של המרגלים רצויים. הם סיפרו בשבח הארץ ופרותיה (במדבר, י"ג, כז), אך לא יכלו להסתיר ולא ניסו להסתיר את החוויה הביטחונית המזעזעת שעברו: "אפס כי עז העם היושב בארץ" וכו' (י"ג, כח). יתר על כן, בסדר הדברים שאמרו ובהוספת המלה "אפס", הקנו עדיפות לחלק השני של דבריהם, שהיה גם החלק השלילי. או אז היסה כלב את העם וסתר בביטחון אישי רב את דבריהם של חבריו. החל ויכוח, בעקבותיו התלהטו יצרים, כשהעם מתערב ומעודד, זה בכה וזה בכה. בהתלהטות זו, וכדי לתת משקל יתר לעמדתם, נסחפו המרגלים להוצאת דיבת הארץ²⁹. אשכול הענבים הכבד, שהיה על שניים (לפחות)³⁰ לשאתו, לא היה עוד כבד מחמת עסיסו הרב, מחמת טובו, אלא מחמת היותו משונה, זר, מנוכר. מחמת היותו גדל אצל אנשי מידות בארץ האוכלת את אלה מיושביה שמידתם קטנה מזו של ענקי חברון, ואינם מסוגלים לסבול כרמים בגודל כזה ופרות במשקל כזה. דבריהם אלו של המרגלים על טיבם של הפרות שהביאו ועל טיבה של הארץ, לא היה בהם שמץ של אמת. הם אף לא נבעו מרשמי האימה שנשאו עמם מארץ כנען, אלא מן הצורך לנצח בוויכוח עם כלב. בלהט ההמון הרועש יצא הוויכוח משליטת משתתפיו. הייתה בו, כאמור, מעילה בשליחות הקודש. על כך ורק על כך נגזר דינם. "וימתו האנשים מוצאי דַבַּת הארץ רעה במגפה לפני ה' (במדבר, י"ד, לז); "וימותו - בעולם הזה. במגפה - לעולם הבא" (סנהדרין, קט, ע"ב).

ו. "רוח אחרת עמו"

בוויכוח המר שנערך לפני העם עמד כלב יחידי מול עשרת המרגלים. לא הייתה זו פעם ראשונה שעמד למולם. הוויכוח הראשון נתגלע, ככל הנראה, למראה אחימן שָׁשִׁי ותלמי.

²⁸ עיין לעיל, הערה 8, ובעיקר במה שכתבנו שם בשם הר"י אברבנאל.

²⁹ דומה לכך כתב הרמב"ן בפירושו לפרק ל"ב.

³⁰ הגמרא בסוטה, לד, ע"א, ביארה שנשאוהו שמונה. ומפרשי הפשט ביארו, שנשאוהו שניים.

המרגלים מעידים שראו אותם (במדבר, י"ג, לג), אך לחברון נכנס כלב לבדו³¹. זאת, למרות שכניסה לחברון הייתה כלולה במשימתם של המרגלים, שהרי התורה מתארת את בניינה של חברון (ל"ג, כב), ובכך התורה נותנת תשובה לשאלה 'הבמחנים אם במבצרים' (כשם שבתיאור ענקי חברון ניתנה תשובה לשאלה 'החזק הוא הרפה', ובענבי נחל אשכול ישנה תשובה לשאלה 'השמנה היא אם רזה?').

ניתן אפוא להניח, שהמרגלים נרתעו מהמשך משימתם הצבאית בראותם את הנפילים, ותיארו את חוסנה של חברון ושאר ערי המבצר ('ערים גדלת ובצורת בשמים' - דברים, א', כח) מראייה חיצונית בלבד. אך כלב התעקש למלא את משימתו הצבאית עד תומה (כדרך שעשה כעבור ארבעים שנה ביעזר וביריחו), חדר פנימה לחברון, ראה את מוצאה ומבואיה, וקבע נחרצות קביעת ברי, קביעה של אדם יחיד שהכיר את המבצר מתוכו: "עלה נעלה וירשנו אותה כי יכל נוכל לה" (במדבר, י"ג, ל).

קריאתו זו של כלב מעידה על רוח לחימה ואומץ לב. אך ממבט ראשון אין היא מקרינה לא ביטחון בה' ולא יראת שמיים, אלא לכאורה תחושת "ושם בשר זרעו" (ירמיה, י"ז, ה) ו"כחי ועצם ידי" (דברים, ח', יז). אך בתורה ובחז"ל לא מצאנו שמץ של ביקורת על דבריו אלו של כלב, ואדרבה, התורה מעידה עליו, "ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחריו" (במדבר, י"ד, כד). ואכן, רוח הגבורה שבכלב, הממשיכה כעבור ארבעים וחמש שנים בעת שביקש לכבוש את חברון, שזורה בשם ה': "ככחי אז וככחי עתה למלחמה ולצאת ולבוא... אולי ה' אותי והורשתים" (יהושע, י"ד, יא-יב).

על כורחננו, דרכו של כלב היא כשל בחיר יוצאי חלציו, של דוד. וכפי שהעיד עליו המדרש:

"ארבעה מלכים היו, מה שתבע זה לא תבע זה. ואלו הן: דוד אסא יהושפט וחזקיהו. דוד אמר: 'ארדוף אויבי ואשיגם ולא אשוב עד כלותם' (תהילים, י"ח, לח). אמר לו הקב"ה - אני עושה כן. עמד אסא ואמר, אני אין בי כוח להרוג להם, אלא אני רודף אותם ואתה עושה וכו'. עמד יהושפט ואמר, אני אין בי כוח לא להרוג ולא לרדוף אלא אני אומר שירה ואתה עושה וכו'. עמד חזקיהו ואמר, אני אין בי כוח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה אלא אני ישן על מיטתי ואתה עושה וכו'" (פתיחתא דאיכה רבה, ל).

מהקשרם של דברים - דוד מעולה מכולם. ודבקונו בה' היא המתירה לו לתלות את הניצחון לכאורה בו עצמו, כאשר לו ולכולם ברור כי ידו, יד עבד - כיד רבו, הקב"ה. אף הוא אמר 'כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה' אך זכר גם כי ה' הוא הנותן לו כוח לעשות חיל.

מסתבר שרוח הגבורה של כלב נבעה מאישיותו ומהיותו נשיא לשבט שנמשל לגור אריה. אך ייתכן שגבורתו בחברון, העומדת מול מורך לפס של עשרת חבריו שם, נבעה גם מסיבה נוספת. המרגלים כולם היו בחברון בשליחות שכולה חולין, בשליחות שתחילתה

³¹ "ויבא עד חברון" (במדבר, י"ג, כב), וברש"י שם, בשם הגמרא בסוטה, לד. וכן במדבר, י"ד, כד; דברים, א', לו.

שלא בכשרות, במטרה אחת ויחידה - לחפש דרך קלה למלחמה. שליחותם זו - נכשלה. הר חברון היה המקום הראשון שהיו בו ולאחר שמעדו בראשונה, כבר נתקשו לקום. אך כלב היה במקום בראש ובראשונה על פי ה', בשליחות של קודש. שהרי חברון - בירת נחלת יהודה הייתה. כתבריו כן הוא - ראה את הקשיים שבכיבוש. אך חיבת הנחלה וחיבתותה של השליחות על פי ה' אל נחלתו שלו ואל נחלת שבטו - האפילו על כל הקשיים, על כל הסכנות. שכרו על דבקותו בארץ היה, שקיבל נחלה מפי ה'. "ולו אתן את הארץ אשר דרך בה ולבניו" (דברים, א', לו).

עם כל מעלותיה של דרכו של כלב במאבקו עם חבריו לא נוכל שלא לציין את נקודת החולשה שבה. בראייה פשוטה נראה, שלא הייתה לדרכו כל השפעה או תוצאה. כלב היה גיבור יחיד, שלהט אמונתו היה כוכב אור באפלת דיבת המרגלים ובכייית העם, אך היה זה כוכב אור רחוק, בודד, שלא האיר את חשכת 'הלילה ההוא'. בגבורתו ובאמונתו היה כלב כה שונה, כה מוכרם מן העם המפוחד, עד שלא היה באפשרותו להשפיע עליהם השפעה של ממש. מבחינה זו דמה כלב לחור בנו³². להט אמונתו של חור בה' בעת טירוף המערכות שהביא למעשה העגל לא היה בו כדי לסחוף אחריו את העם הנבוך משבוש משה, והצליח מעשה השטן בעגל. חור עצמו נהרג, והעם נפל לתהום החטא. כחור במותו כן כלב בחייו. שניהם מקדשי השם ברבים, אך אינם מתווי דרך לרבים. לא באנו, חלילה, למעט מכבודו של כלב. אלא שמתוך נקודת החולשה שבדרכו עולה אורה של דרכו של יהושע בן נון, שבו יהיו עיקר דברינו.

ז. "כי הוא ינחלנה את ישראל"

מתוך שבחו של כלב, שמילא אחרי ה' ומתוך גנותם של מרגלים שהמסו את לב העם, עולה התמיהה - יהושע היכן היה!! אנו מניחים בפשטות שיהושע לא היה ולו רגע אחד בעצת מרגלים, לא בפחד ולא בחטא. ואם כנים דברינו, מדוע לא בא עד חברון לאחר שראה את הנפילים!! מדוע לא היסה ככלב את העם אל משה בתחילת הוויכוח!! מדוע לא הצטרף לקריאה "עלה נעלה וירשנו אותה"!! מדוע הצטרף לוויכוח כל-כך מאוחר, לאחר בכייית הלילה ההוא, לאחר שנראה בעליל שכלו כל הקצין, בעת שהוא וכלב קרעו בגדיהם!!

עד שלא נענה על שאלות קשות אלו, ניזקק לשאלה השביעית ששאלנו בפתיחה למאמר, וכבר אמרנו שלדעתנו היא הקשה מכולן. נחזור עליה בקצרה: העונש על חטא המרגלים היה הקשה מכל העונשים שקיבלו בני ישראל במדבר. העם כולו נידון לכליה, ומשה אף אינו מנסה למנוע זאת, אלא רק לדחות את זמן הפורענות מפני חילול השם. מה היה החטא הכבד שעליו נענשו כך? כלום זה שהאמינו לנשיאיהם, שהוחזקו ככשרים!! האם לא ניתן ללמד זכות על פחדם מששמעו את סיפורי האימה של המרגלים!!

תשובת שאלה זו נעוצה לעניות דעתנו בהנחה אחת ויחידה: כלל הוא, שלא ניתן בשום פנים ואופן לקבוע האם צבא מסוגל לעמוד במשימה המוטלת עליו, ותהיה כבדה ככל שתהיה, בלא לבחון את האלטרנטיבה העומדת בפניו במקרה שאכן לא יעמוד

³² עיין דבה"א, ב', יט.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

במשימה. ההיסטוריה בכלל, וזו של עמנו בפרט, מלאה בעשרות ומאות מקרים, שיחידה צבאית שנראתה קטנה וחלשה עמדה במשימות כבדות וחוללה גדולות ונצורות, כיוון שללוחמים הייתה תחושה שהם נאבקים 'עם הגב לקיר', לוחמים ב'מלחמת אין ב'כרה'. וכשלא הייתה בררה - קמו וניצחו. לעומת זאת, צבאות גדולים וחזקים, שחייליהם חשו שמלחמתם אינה חיונית, קרסו במלחמה ונפלו.

בני ישראל בשמעם את נתונייה הצבאיים של ארץ כנען עמדו ודנו בכך; לפחות הייתה להם שהות כדי לעשות זאת. הם ידעו להעריך את כוחם שלהם, שלא היה קטן³³; הם שמעו הערכות על גודל צבאות האויב וחוזקו, ומסתבר שבשל ערי מבצרם היה חזק מהם. הם החליטו לסגת ולא להילחם. הם עשו זאת משום שחשו, שהמלחמה המתרגשת לבוא אליהם היא 'מלחמת יש ב'כרה'. הם הבינו, שביכולתם לסרב להילחם, והרע ביותר לא יאונה. במצב שכזה אכן צדקו דברי המרגלים, שאמרו "כי חזק הוא ממנו" (במדבר, י"ג, לא). ביחסי הכוחות שהיו בין צבא ישראל לבין צבאות כנען היה ברור: צבא הי"ש ב'כרה' יפסיד את המערכה³⁴.

כאן, בדיוק בנקודה זו, היה החטא. וכי מה הייתה האלטרנטיבה שעמדה בפני עם ישראל? כלום יכלו להישאר במדבר?! האם לא היה להם ברור שהמראת פי ה' והמשך השהייה במדבר נגד רצונו פירושם בראש ובראשונה סילוק עמוד האש ועמוד הענן, הפסקת ירידת המן והיעלמותם של מקורות המים הנסיים!

מלבד האפשרות להילחם על ארץ כנען עמדה לפני עם ישראל רק אפשרות אחת: "הלוא טוב לנו שוב מצרימה. ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה" (במדבר, י"ד, ג-ד)³⁵.

נשים לב! לא ציטטנו את תלונתם "לו מתנו בארץ מצרים" (שם, ב), כיוון שתלונות ובכיות עם הזכרת טובה של ארץ מצרים היו לרוב. כך המרי על ים סוף ובמדבר סין, ברפידים ובקברות התאוה. אך כאן, לראשונה, הפכה התלונה להחלטה מעשית: "ונשובה מצרימה". היה זה חטא, שאין חמור ממנו.

נבהיר: שלוש פעמים מזהירה התורה על 'בל תוסיף' הקשור לשיבה למצרים: "לא תספו לראתם עוד עד עולם" (שמות, י"ד, יג); "לא תספון לשוב בדרך הזה עוד" (דברים, י"ז, טז); "בדרך אשר אמרתי לך לא תסיף עוד לראותה" (שם, כ"ח, סה). ועוד פעמים רבות נוספות בנביאים³⁶.

³³ כוח של ששים ריבוא לוחמים חמושים הוא כוח חזק ביותר גם במושגים של היום, וזאת עוד לפני שהבאנו בחשבון את עמוד האש, את עמוד הענן, את מטהו של משה, את הצרעה וכו'.

³⁴ זוהי הסיבה להלכה שאמר ר' נתן בספרי (במדבר, קנז), שבשעת מצור מקיפים עיר מג' רוחות בלבד, ונותנים לנצורים רוח רביעית להימלט. וכן פסק הרמב"ם בהלכות מלכים, ו', ז. נתינת האפשרות לברוח מקטינה את כושר ההתנגדות של הנצורים.

³⁵ רק הקב"ה יכול היה לקבוע אפשרות שלישית, שבני ישראל המפוחדים לא ייכנסו לארץ שאין ברצונם להילחם עליה אך גם לא יחזרו למצרים כדי שלא להפר את ברית הר סיני, ובניהם יבואו ארצה. כאמור, אפשרות זו שהייתה תלויה במן, בעמוד אש ובעמוד ענן הייתה יכולה להיגזר רק מלמעלה. אם עונשם על דיבת הארץ היה ארבעים יום, הרי עונשם על אי רצונם להילחם היה שלא ייכנסו לארץ ובניהם ייכנסו תחתם.

³⁶ בעיקר בישיעה, ל-ל"א; ירמיה, ב-ד'; הושע, ה-י"ד.

חזרה למצרים בנסיבות הנדונות אין פירושה רק מגורים בארץ טמאה³⁷. חזרה למצרים היא התנצלות בפני פרעה על שאירע בעשר המכות ובקריעת ים סוף. חזרה למצרים הנה בקשת מחילה מן האדונים המצריים על שבני ישראל שחטו את השה לקרבן פסח. חזרה לחיי העבדות אצל פרעה (ולכולם היה ברור שאינם חוזרים למצרים בתנאים אחרים מאלו!) פירושה - נסיגה מפורשת מהצהרת "ה' ימלוך לעלם ועד", שנאמרה על הים בעת שמלך ישראל וגואלו גבר בחוזק יד על סוס פרעה, רכבו ופרשיו, וקבלת הצהרה 'מתוקנת' במקומה - שפרעה ימלוך לעולם ועד. ומעל לכול - חזרה למצרים הינה ביטול מוחלט של הדיבור ששמעו בני ישראל מפי הגבורה: "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" (שמות, כ', ב). וכשבטל היסוד, מתבטל אף כל המבוסס עליו: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", וכל שאר הדיברות.

אנו מאמינים באמונה שלמה, שאילו היה ברור לבני ישראל מעבר לכל ספק, שהאפשרות לחזור למצרים אינה באה בחשבון, הם היו מצליחים - מתוך מצב זה של 'אין בךרה' - לדלות מקרבם אמונה, כוח ועוז נפש כדי להילחם בעמי כנען, כדי להכריע את הנפילים וכדי למוטט את ערי המבצר. אך לא כן היה, ובכייית הלילה ההוא הפכה להיות בכייה לדורות.

נשוב לנושא פרקנו, ליהושע.

בתחילת דברינו עליו הנחנו בפשיטות, שמעולם לא היה בעצת המרגלים, אף שלא נכנס לחברון ואף שלא עמד לצדו של כלב בוויכוח עם עשרת המרגלים. לעומת זאת הטלנו ספק בהנחה, שיהושע וכלב הלכו בתלם אחד בשליחות ובמה שאחריה.

נראה לנו, שיהושע לא הלך בדרכו של כלב, כיוון שהעריך כבר בשלב מוקדם, שגבורתו של כלב הנה דרך לבודדים ולא תצלח לגבי העם כולו. בעת שכלב צעד קוממיות אל תוך ביצורי חברון, כשמגמת פניו קדימה ועוז אמונתו קורא לו מקרבו 'אל תביט אחריך ואל תעמוד'. בעת שענינו של כלב להטו באש הקודש של השליחות, ולא יכלו לראות את אימת הנפילים שהסתמנה בפני חבריו שפיגרו מאחוריו - באותה עת קרא יהושע, האיש היודע להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד³⁸, על פניהם של חבריו את בשורת "ונהי בעינינו כחגבים" (במדבר, י"ג, לג). יהושע הבין, שמעשי גבורה ורוח אמיצה של יחידים לא יהא בכוחם לסחוף עם, שעשרת המרגלים נמנים עם מנהיגיו. הוא ראה את גיבורי כנען ואת מבצריהם, והעריך (והעריך נכונה), שעם, ששליחיו כחגבים בעיניהם, לעולם לא יוכל לאתגר צבאי זה. הוא העדיף להישאר במחיצתם של עשרת חבריו, שראה בהם מייצגים את רוחו האמתית של העם, ולא להיכנס לחברון. ייתכן ואף מסתבר, שניסה להתווכח עם עשרת המרגלים ולשכנעם. אך משלא עלתה בידו לא ראה טעם בהינתקות מהם. מאותה סיבה לא נכנס עמם לוויכוח כשסיפרו לבני ישראל על העם העז והערים הבצורות שבארץ כנען. אמונתו בה' ואהבתו את הארץ לא פגמו את ראייתו את רוחו הנמוכה של העם הנובעת מזו של מנהיגיו. יהושע ידע: ברוח כזו גם עמוד אש ועמוד ענן לא יקדמו את העם אל מטרותו.

³⁷ המלבי"ם הרחיב דווקא יסוד זה, של מגורים בארץ שאין השגחת ה' חופפת בה.

³⁸ ילקוט שמעוני, פינחס, רמז תשעו; רש"י, במדבר, כ"ז, יז.

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

ייתכן שיהושע קיווה שיחלוף זמן והעם יירגע, הפחד יישכח והכול יבוא על מקומו בשלום. אך לפתע, בן לילה, שינה טעמו, ועבר מהיותו יושב בתוך עמו אל הצד השני של המתרס, אל כלב הניצב לבדו אל מול העם. יחד עמו הוא קורע בגדיו, יחד עמו הוא קורא "אל תיִקְאֵם" (במדבר, י"ד, ט).

מה גרם ליהושע, היודע להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד, המבין לנפש העם, שיעבור לצדו של הגיבור הבודד, שיהא מוכן להיסקל באבנים על דעותיו (שם, י), שלא יתחשב ברוחו הנמוכה של העם?

בתשובה לשאלה זו טמון, לדעתנו, סוד מנהיגותו של יהושע. נכונותו של יהושע לסבול את קטנות המוחין של העם ושל שליחיו כשדובר בשאלת כיבוש הארץ נעצה, כשהוברר שאותה קטנות מוחין מובילה לירידה מחודשת מצרימה, לקבלת עול מלכות מצרים באהבה, לנסיגה מברית הר סיני. נאמנותו של יהושע לעם הגיעה עד למרומי הדיבור "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" ולא עד בכלל. ברגע קשה זה ידע יהושע לומר - עד כאן ותו לא. גם במחיר של עמידתו אל מול העם החוטא ואבני הסקילה שבידו, עמידה שמשמעותה ניתוק מן העם במידה מסוימת.

ומכוח מעמד זה נבחר יהושע למנהיג. הוא עמד בשני המבחנים הנדרשים ממנהיג. הוא היה עם העם בשעותיו הקטנות והשפלות, ולמרות החטא לא נטה אוהלו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה³⁹. אך הוא גם ידע שהזדהותו עם העם - אינה בכל מחיר. הוא ידע את הרגע, שבו אסור לו לקבל את תכתיבי העם החוטא או להסכים להם. נאמנותו לאל מוציאו ממצרים עמדה מעל לכל חשבון.

לימים יפרש יהושע דרכו זו לעם. לאחר חטא עכן, משכשלה ההתקפה הראשונה על העי, יהושע אינו מוציא עצמו מכלל העם, ואם גם יהא המחיר שלא יעבור את הירדן: "למה העברת העביר את העם הזה את הירדן לתת אתנו ביד האמרי להאבידנו. ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן" (יהושע, ז', ז)⁴⁰.

אך בדברים הנוגעים לנאמנותו לאלוהיו דבריו שונים:

"ואם רע בעיניכם לעבד את ה' בחרו לכם היום את מי תעבדון אם את אלהים אשר עבדו אבותיכם אשר בעבר הנהר ואם את אלהי האמרי אשר אתם יושבים בארצם. ואנכי ובייתי נעבד את ה'"

(שם, כ"ד, טו).

דווקא בשל נאמנותו לעם מצד אחד ויכולתו להינתק ממנו בשאלת השאלות מצד שני - יהושע יכול לסחוף אחריו את העם באמונתו: "ויען העם ויאמר חלילה לנו מעזב את ה'" (שם, טז).

לא לחינם העיד עליו קונו: "אתו חָזַק כי הוא ינחלנה את ישראל" (דברים, א', לח).

³⁹ השווה שמות, ל"ג, ז-יא.

⁴⁰ חז"ל באו בביקורת על דבריו אלו של יהושע כלפי קונו: "ויעשיר יענה עזות" (משלי, י"ח, כג) - זה יהושע, (שאמר) יולו הואלנו ונשב בעבר הירדן" (יהושע, ז', ז) - סנהדרין, מד, ע"א.